

VEDSVAMPAR PÅ EK - 5

Saffransticka

Stellan Sunhede

I denna uppsats presenteras saffranstickan, *Hapalopilus croceus*, som är en vitrötande svamp, som i Nordeuropa bara växer på ek. Då svampen är mycket sällsynt och bunden till gamla, grova ekar utgör den inget problem inom ekskogsbruket. Den som har ek med saffransticka på sina marker har en verklig raritet (helt i klass med våra sällsyntaste orkidéer) att vårda sig om och vara stolt över. I Ekbladet har tidigare 13 arter vedsvampar på ek beskrivits i ord och bild (Sunhede 1993, 1994, 1995, 1996).

Saffransticka – *Hapalopilus croceus*
(Pers.:Fr.) Bond. & Sing. Synonym:
Aurantioporus croceus (Pers.:Fr.)
Murrill

Fruktkropp

Hattbildande ticka med ettårig, gulaktig, köttig fruktkropp. Den färdigbildade fruktkroppen är ofta brett vidvuxen med halvcirkelformad hatt och nedlöpande porlager (fig. 1 B) eller ibland konsolformad. Den blir upp till 25 cm bred, 10–20 cm tjock vid basen och 10–15 cm djup. Ibland består fruktkroppen av några få hattar som utgår från en gemensam bas (fig. 1 A). Mera sällan är den kuddformad (fig. 2 B) eller resupinat (skorplikt vidväxt utan hatt).

Hattovansidan är först nästan sammetsartad till fint luden, gulaktig till orange-gul, senare kal, ± skrovlig och blekt ockrafärgad till blekt brunorange. Hattunder-

sidans poryta, vars färg varierar med åldern, kan vara gul, orangegul, gulorange, rödororange och brunorange (jämför fig. 1 A, B; 2 B). Porerna är små, 2–3 per mm och något kantiga. Rörlagret blir upp till 3 cm tjockt och har samma färg som porytan. Hattköttet är ± gulorange, med koncentriska, något mörkare stråk.

Hela fruktkroppen är saftig och köttig som färsk. När den torkar krymper den och blir hård, och rörlagret, som krymper starkast, klibbar ihop och blir mörkt vinrött.

Ekologi

Saffranstickan växer på gamla, grova, levande ekar, främst i hagmarksmiljö. Fruktkropparna förekommer från 0,2 till 10 m över marken på stammen eller mera sällan på grova grenar. Ibland bildas de inuti det inhåliga trädet (jämför fig. 2 B). Svampen kan fortsätta att röta veden och årligen bilda fruktkroppar under lång tid efter det att trädet dött och fallit (jämför fig. 2 A). Färska fruktkroppar kan man finna från juli till mitten av oktober.

I Sverige och Nordeuropa är saffranstickan bunden till ek. I södra Europa förekommer den också sällsynt på äkta kastanj, *Castanea sativa* (Kotlaba 1984, Ryvarden & Gilbertson 1993). Ryvarden (1976) anger att arten även är funnen på *Robinia* i Europa. I Nordamerika växer arten på *Quercus* och *Castanea* (Gilbertson & Ryvarden 1986).

Figur 1. Fruktkroppar av saffransticka (*Hapalopilus croceus*) på gamla, grova, levande men försvagade ekar (*Quercus robur*). — A: Färsk fruktkropp med tre hattar, ca 2,2 m upp på stammen av ett 1,6 m grovt träd. I nedre, högra delen av bilden syns en ung fruktkropp av oxtungsvamp (*Fistulina hepatica*). — B: Fruktkropp med två svagt utbildade hattar och nedlöpande porlager, på en barklös yta på basen av trädet. — A: Öland, Högstrum sn, Halltorps hage, 19.9.1994. — B: Västergötland, Vänersnäs sn, Hallesnipen, 8.8.1976. — Foto: Stellan Sunhede.

Figur 2. Röta och fruktkropp av saffransticka (*Hapalopilus croceus*) på ek. — A: Del av gammal, fallen, grov, urgröpt stam. I mitten av urgröpningen ses den gulaktiga, vitrötade veden (med lossade stränglika vedfragment) av saffransticka, omgiven av en kubiskt söndersprucken brunröta av svavelsticka (*Laetiporus sulphureus*). — B: Äldre, färsk, kuddformad fruktkropp som suttit i "taket" av en stamhålighet i ett halvlevande, 1,3 m grovt träd. — A: Västergötland, Medelplana sn, Råbäck, 1984. — B: Småland, Halltorp sn, Värmanäs, 17.10.1975. — Foto: Stellan Sunhede.

Röta

Svampen orsakar vitröta i kärnveden, främst i trädets stam men ibland också i grova grenar. Den rötade veden spricker först längs årsringarna och bryts senare ned i strängar (Domanski m.fl. 1973). Ur den väl rötade veden kan man ganska lätt bryta loss de tämligen löst hopfogade "vedsträngarna" (jämför fig. 2 A). Veden är i detta stadium brunorange som fuktig och ± blekt gulorange till gulaktig som torr (fig. 2 A).

Utbredning och status

Saffranstickan förekommer sällsynt inom ekens naturliga utbredningsområde i Sverige. Den är mycket sällsynt funnen i Danmark, Norge och de baltiska staterna men ej känd från Finland. Arten är spridd i övriga Europa men betraktas överallt som sällsynt. Arten är även känd från Nordamerika där den förekommer i sydöstra Kanada och östra U.S.A. (Gilbertsson & Ryvarden 1986).

En skyddsvärd svamp

Saffranstickan är en av Europas mest skyddsvärda svamparter. I Sverige klassas arten i hotkategorin "sårbar" (Ingelög m.fl. 1984, 1987, Larsson 1997). Arten är upptagen i en hel rad länders rödlistor över hotade arter. Den är ej funnen i Danmark sedan 1937 (Vesterholt & Knudsen 1990) och anses vara försvunnen från Polen (Wojewoda & Lawrynowicz 1986). Svampen är funnen på tre lokaler i Norge där den liksom i Tyskland betraktas som akut hotad (Bendixsen 1997, Winterhoff 1984). I Estland, Lettland och Litauen (Balevicius 1992) är arten sällsynt och rödlistad.

Hot

Avverknig av värdräd och passande värdräd på svampens växtplatser utgör

ett hot. Vid skötsel av parker, hagmark och naturreservat avlägsnas ofta skadade och döda träd eller delar av träd, något som missgynnar arten. På sikt hotas arten av att olikåldriga bestånd med gammal grov ek främst i hagmarksmiljö blir alltmer sällsynta.

Åtgärder

För att bevara saffranstickan måste gamla värdräd (även döda stående eller fallna träd) och potentiella värdräd på svampens växtplatser få stå kvar. Ett exempel på värdet av att lämna grova fallna värdräd utgör "Smålandseken" i Toftaholm (Dörarp sn, Ljungby kn). Denna fridlysta, ihåliga ek som föll 1959 är fortfarande värd för saffransticka. Trädet var med största sannolikhet redan som levande under lång tid angripet av svampen och själv har jag följt arten på detta träd under de senaste 20 åren.

För artens bevarande på sikt måste olikåldriga bestånd med gammal grov ek främst i hagmarksmiljö bevaras. Det är viktigt att hagmarkerna hindras från att växa igen och att de, med tiden försvinnande, gamla värdräden kontinuerligt ersätts med nya generationer av grova träd där svampen på nytt kan etablera sig.

Ingen skadegörare i ekskogsbruket

Då svampen är mycket sällsynt och bunden till gamla, grova ekar utgör den inget problem i ekskogsbruket, där träden avverkas långt innan de kommer upp i den ålder och de grova dimensioner som svampen föredrar. Däremot har den markägare som har en ek med saffransticka på sina ägor en verklig raritet, helt i klass med våra sällsyntaste orkidéer, att vårda sig om och vara stolt över.

Referenser

- Balevicius, K., Lapele, M. & Paltanavicius, S. (Editors) 1992. *Lietuvos raudonoji knyga. Red data book of Lithuania*. — Environmental Protection Department of the Republic of Lithuania. Vilnius 364 pp. (in Lithuanian).
- Bendiksen, E. 1997. Røddliste for truede sopparter i Norge. (i tryck).
- Domaski, S., Orlos, H. & Skirgiello, A. 1973: *Fungi. Polyporaceae II (pileatae), Mucronophoraceae II (pileatae), Ganodermataceae, Bondarzewiaceae, Boletopsidaceae, Fistulinaceae*. — Warsaw.
- Gilbertson, R. L. and Ryvarden, L. 1986: *North American Polypores I. Abortiporus-Lindtneria*. — Oslo.
- Ingelög, T., Thor, G. & Gustafsson, L. (red.) 1984 (1987 2:a uppl.). *Floravård i skogsbruket 2*. — Artdel. — Skogsstyrelsen, Jönköping.
- Kotlaba, F. 1984. *Zemepisné rozšíření a ekologie chorsu /Polyporales s.l./ v Československu*. — Academia, Praha.
- Larsson, K. H. (red.) 1997. *Rödlistade svampar i Sverige - artfakta*. — Artdatabanken SLU, Uppsala.
- Ryvarden, L. 1976. *The Polyporaceae of North Europe I. Albatrellus - Incrustoporia*. — Fungiflora, Oslo.
- Ryvarden, L. and Gilbertson R. L. 1993. *European Polypores I. Abortiporus-Lindtneria*. — Fungiflora, Oslo.
- Sunhede, S. 1993: Vedsvampar på ek. — *Ekbladet* 8:5-10.
- Sunhede, S. 1994: Vedsvampar på ek - 2. — *Ekbladet* 9:15-19.
- Sunhede, S. 1995: Vedsvampar på ek - 3. — *Ekbladet* 10:49-53.
- Sunhede, S. 1996: Vedsvampar på ek - 4. — *Ekbladet* 11:17-20.
- Vesterholt, J. & Knudsen, H. 1990. *Truede storsvampe i Danmark - en rødliste*. — Foreningen til Svampekundskabens Fremme og Skov- og Naturstyrelsen, København.
- Winterhoff, W. (red.) 1984. Vorläufige Rote Liste der Großpilze (Makromyzetten). — *Naturschutz* 1: 162-184.
- Wojewoda, W. & Lawrynowicz, M. 1986. Red list of threatened macrofungi in Poland. — Warsaw.